

УДК 336.051
JEL G02, G21, G28

Л. А. Дудинець

кандидат економічних наук,
викладач кафедри фінансів, банківської справи і страхування
Львівського інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: dudynets@meta.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-2800-2780>

О. Є. Верней

кандидат економічних наук,
викладач кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: oliamalota@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2559-4867>

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ТА ЇЇ ДЕТЕРМІНАНТИ

Розкрито економічний зміст фінансової інклюзивності як індикатора доступності фінансових послуг для населення та охарактеризовано сучасні підходи до її вимірювання. Ідентифіковано чотири компоненти фінансової інклюзії, а саме: 1) доступ; 2) якість; 3) використання; 4) добробут. Здійснено порівняльний аналіз доступності фінансових послуг для населення України та інших країн світу, за результатами якого визначено, що показники рівня фінансової інклюзивності в Україні є нижчими, ніж у розвинених країнах ОЕСР, а подекуди – від середньосвітових значень. Окреслено напрями сприяння фінансовій інклюзивності в Україні, які передбачають поліпшення якості фінансових послуг для споживачів, які вже мають до них доступ (система захисту прав споживачів фінансових послуг), і розширення надання базових фінансових послуг тій частині населення, яка не має доступу до неї взагалі. У цьому аспекті ефективним інструментом підвищення рівня фінансової інклюзивності визначено застосування фінансових технологій.

Ключові слова: фінансовий сектор, ринок фінансових послуг; фінансова інклюзивність, фінансова інклюзія, фінансова послуга, доступність фінансових послуг, фінансові технології, цифрова фінансова інклюзія.

Dudynets L., Vernei O. FINANCIAL INCLUSION AND ITS DETERMINANTS

As a key enabler for development, financial inclusion is firmly placed on the agenda of most governments as a key priority. According to the World Bank, more than 2.5 billion people in the world do not have access to quality financial services. For borrowing and insurance of their assets, they use informal methods. The objective of this paper is to examine the determinants of financial inclusion. The article explains the notion of financial inclusivity as an indicator of access to financial services. The authors of this study identified four components of financial inclusion, namely, 1) access, 2) quality, 3) usage and 4) welfare. We also analysed the factors that matter for financial inclusion. These factors are place of living, limited knowledge of financial services, level of incom, absence of legal identity, public confidence in financial institutions. This study also considers the existing approaches to assessment of financial inclusion. The most used is the World Bank methodology Global Financial Inclusion (Global Findex). The indicators are drawn from survey data collected by Gallup, covering about 150,000 adults in more than 140 economies and representing about 97 percent of the world's population. A comparative research on access to financial services to population in Ukraine and other countries has been carried out. The results show that according to the Global Findex in Ukraine, there is a rather low level of financial inclusion of the population in the organized money market. In particular, almost all indicators of financial inclusion in Ukraine are lower than in the developed countries of the OECD, and in some places – from the average world values. The authors suggest priority measures to improve the accessibility of financial services and protection of consumers' rights. This study examine the impact of digital finance for financial inclusion and financial system stability. Digital finance through Fintech providers has positive effects for financial inclusion in emerging and advanced economies, and the convenience that digital finance provides to individuals with low and variable income is often more valuable to them than the higher cost they will pay to obtain such services from conventional regulated banks.

Keywords: financial sector, financial services market; financial inclusiveness, financial inclusion, financial service, availability of financial services, financial technologies, digital financial inclusion.

Постановка проблеми. В останні роки в усьому світі все більшої актуальності набуває проблема низького залучення населення до фінансового сектору – не кожен має доступ до якісних фінансових послуг і має достатні знання та досвід для їх використання. За даними Світового банку, понад 2,5 млрд

людей у світі не мають доступу до якісних фінансових послуг. Для запозичень і страхування своїх активів вони використовують неформальні методи.

Разом з тим доступність базових фінансових послуг для споживачів – важливий індикатор розвиненості фінансового сектору. Доступність фінансових

послуг є важливим інструментом формування конкурентоспроможності будь-якої країни, адже фінансовий сектор стимулює зростання добробуту населення, сприяє розвитку бізнесу, допомагає розширювати ринки товарів і послуг.

Окреслена проблема призвела до появи поняття «фінансова інклюзивність/інклюзія», що в загальному означає доступність фінансових послуг для роздрібних споживачів. Розвинена та інклюзивна фінансова система дозволяє знизити інформаційні та операційні витрати і водночас стимулює інвестиційні рішення, технологічні інновації та темпи зростання в довгостроковому періоді.

Проблема фінансової інклюзивності набуває для України особливого значення, про що свідчать результати дослідження «Портрет українського споживача фінансових послуг». На початку 2017 року в Україні представники Проекту Агентства США з міжнародного розвитку USAID «Міжнародні партнерства заради стабільності фінансового сектору» провели опитування серед населення, аби з'ясувати, наскільки українці «розуміються» на фінансовій системі і взаємодіють із нею.

За результатами дослідження встановлено, що пересічний українець небагато знається на фінансах, користується головним чином простими банківськими послугами, майже нічого не знає про свої права як споживача фінансових послуг і не довіряє фінансовим установам. Населення користується дуже обмеженим переліком фінансових послуг, серед яких чільне місце належить комунальним платежам, банківським рахункам/пластиковим карткам і користуванню банкоматом [1].

З огляду на таку ситуацію підвищення доступності фінансових послуг в Україні є однією з найбільш

актуальних економічних проблем, яка перебуває під постійною увагою як регуляторів, фінансових інститутів, так і науковців.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми фінансової інклюзивності знайшли відображення в роботах таких українських учених, як: О. В. Акімова [2], А. А. Мазаракі [3], С. В. Науменкова [4; 5], Т. І. Павлюк [6], О. М. Пахненко [7] та ін.

Разом з тим проблема фінансової інклюзивності і надалі залишається важливим напрямом наукових досліджень як на національному, так і на міжнародному рівнях, оскільки в сучасній економіці саме від рівня фінансової інклюзивності залежать якість і динаміка економічного зростання.

Мета дослідження полягає в розкритті економічного змісту поняття «фінансова інклюзивність», аналізі доступності базових фінансових послуг для населення в Україні порівняно з іншими країнами та окреслення напрямів сприяння фінансовій інклюзивності в Україні.

Основні результати дослідження. У межах нашого дослідження потрібно, перш за все, визначитися з термінологічним змістом основного поняття «фінансова інклюзивність».

Організація Об'єднаних Націй і Світовий банк визначають фінансову інклюзивність як «доступ до широкого кола фінансових продуктів та послуг, які є доступними або надаються за розумною ціною, корисні та здатні задовольнити потреби домашніх господарств та підприємств, а також які надаються відповідально та стабільно» [8].

Національна стратегія фінансової інклюзивності (NSFI) вказує на чотири компоненти фінансового включення, а саме: 1) доступ; 2) якість; 3) використання; 4) добробут (рис. 1).

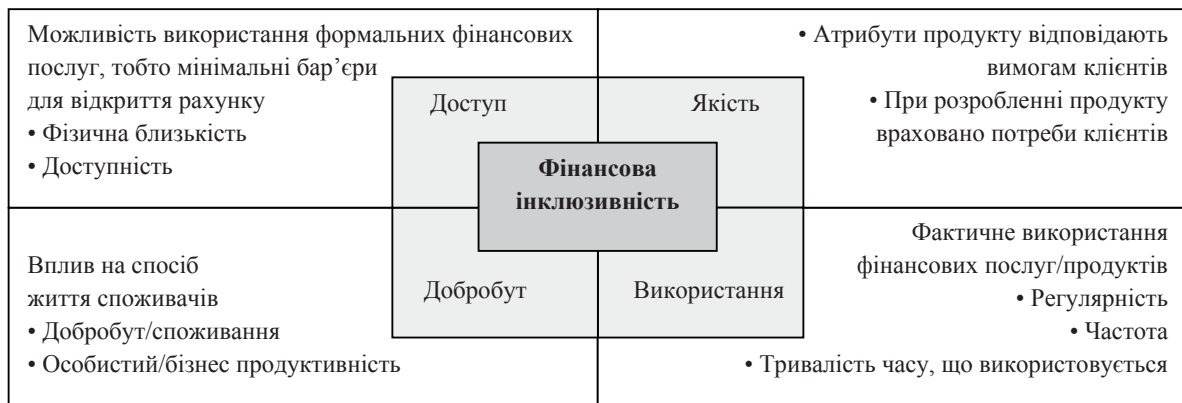

Рис. 1. Компоненти фінансової інклюзивності

Розроблено автором за [9].

Комплексний підхід Центру з фінансової інклюзивності (Center for Financial Inclusion – CFI) визначає фінансову інклюзивність як «стан, за якого кожен, хто може використовувати фінансові послуги, має доступ до повного набору якісних фінансових послуг, наданих за доступними цінами, зручним способом, з повагою та гідністю» [9]. Тобто тут до уваги береться і соціальна складова досліджуваної категорії.

У дослідженні О. В. Акімової фінансова інклюзивність розглядається як «характеристика включення населення в офіційний фінансовий обіг, у т. ч. в частині доступу до послуг офіційно зареєстрованих фінансових установ» [2, с. 195].

На думку С. В. Науменкової, розкриття економічного змісту поняття «фінансова інклюзивність» пов'язане з такими поняттями, як «фінансове охоплення»

і «фінансове виключення». Фінансове охоплення (financial inclusion) – доступ споживачів до базових фінансових послуг, що базується на відсутності різного роду перешкод (цінових і нецінових) щодо їх отримання.

Протилежним до нього за змістом є показник фінансового витіснення (виключення). Фінансове виключення (витіснення) (financial exclusion) – унеможливлення доступу споживачів – громадян тієї чи іншої країни, до базових фінансових послуг, які відповідають їхнім потребам, через наявність різного роду перешкод та ускладнень (цінових і нецінових), що відвертає цих громадян від нормального соціального життя в суспільстві, до якого вони належать [4, с. 365].

А. А. Мазаракі та С. В. Волосович зазначають, що фінансова інклюзивність включає потребу домогосподарств і суб'єктів господарювання у фінансових послугах, можливість задоволення цієї потреби, наявність відповідних фінансових послуг та їхня якість [3, с. 17].

Спільними елементами цих визначень є «універсальний доступ» до «широкого спектра фінансових послуг» за «розумною ціною».

Розглянемо фактори фінансової інклюзивності. Згідно з дослідженнями зарубіжних науковців [10–12], вплив на доступ до фінансових послуг мають такі чинники:

1) місце проживання. Для прикладу, більшість комерційних банків працюють тільки в комерційних приміщеннях, і ці банки відкривають свої філії у прибуткових районах. Отже, населення в сільській місцевості має ускладнений доступ до фінансових послуг;

2) обмежені знання про фінансові послуги і низький рівень фінансової грамотності. Неповна базова освіта і низький рівень фінансової грамотності є основними перешкодами для доступу до різних фінансових послуг для окремих осіб. Деякі категорії населення не розуміються на фінансових продуктах і мають слабкі уявлення щодо засадничих принципів функціонування фінансового ринку;

3) рівень доходів населення. Фінансова спроможність людей завжди відіграє ключову роль у доступі до доступних фінансових послуг. Бідним людям неможливо отримати доступ до фінансових послуг, навіть якщо ці послуги створені для групи з низьким рівнем доходу;

4) відсутність юридичної ідентичності. Економічні та політичні мігранти, біженці не мають доступу до фінансових послуг через відсутність юридичної ідентичності, тобто документів, що посвідчують особу і надають право відкривати рахунки.

Ми вважаємо, що перелік факторів фінансової інклюзивності слід доповнити таким важливим чинником, як рівень довіри до фінансових інститутів. Цей чинник є особливо актуальним для України, де сьогодні спостерігається криза довіри, унаслідок чого поширюється тенденція зберігання заощаджень населення поза банківською системою. Згідно з даними опитування, проведеного українською компанією «Inmild», тільки 11% респондентів зберігає в банках більшу частку власних заощаджень, 7% – половину заоща-

джень, 49% – лише незначну частку. Таким чином, третина (33%) опитаних респондентів, що мають заощадження, не довіряє комерційним банкам і зберігає власні кошти поза банками [13].

Важливість і складність питання фінансової інклюзивності зумовило виникнення багатьох підходів до оцінки її рівня. Низка міжнародних інститутів та організацій (Світовий банк, МВФ, ОЕСР, Базельський комітет з питань банківського нагляду та інші) проводять збір статистичних даних, розрахунків та аналіз показників фінансової інклюзивності.

Крім того, сформувалися нові міжнародні та регіональні організації та структури, діяльність яких спрямована на сприяння підвищенню рівня фінансової інклюзивності, – Альянс із фінансової інклюзивності (Alliance for Financial Inclusion – AFI), Центр із фінансової інклюзивності (Center for Financial Inclusion – CFI), Глобальне партнерство за фінансову доступність (Global Partnership for Financial Inclusion – GPF), Microfinance Information Exchange (MIX), Finscope тощо [7].

Найбільш комплексні дослідження фінансової інклюзивності та змін її рівня за широким переліком показників регулярно проводить Світовий банк (база даних Global Findex), Міжнародний валютний фонд [Огляд фінансового доступу – Financial Access Survey (FAS)] та Альянс із фінансової інклюзивності (Alliance for Financial Inclusion – AFI).

Глобальна база даних Findex містить поглиблені дані про те, як люди зберігають, беруть позики, здійснюють платежі та управляють ризиками. Це найповніша у світі база даних про фінансову інклюзію, яка постійно вимірює рівень використання фінансових послуг населенням в різних країнах і з часом. Global Findex складається з понад 100 показників, які також відображаються за статтю, доходом та віком. Зібраний у партнерстві з глобальним опитуванням Gallup і профінансований Фондом Мелінди і Білла Гейтсів, Global Findex базується на інтерв'ю з приблизно 150 000 національно представлених і випадково вибраних дорослих (віком від 15 років) у більш ніж 140 країнах.

За показником Global Findex 2017 року в Україні спостерігається достатньо низький рівень фінансової інклюзії населення в організований грошовий ринок (табл. 1). Зокрема, практично всі показники фінансової інклюзії в Україні є нижчими, ніж у розвинених країнах ОЕСР, а подекуди – від середньосвітових значень.

Низький рівень фінансової інклюзивності в Україні пов'язаний з наявними проблемами щодо захисту прав споживачів і фінансової грамотності людей. Дослідження [15] вказують, що наявна система захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг не повною мірою відповідає загальним принципам Організації економічного співробітництва та розвитку і призводить до недовіри до фінансових інститутів з боку населення та, як наслідок, до низького рівня фінансової інклюзивності.

Вирішення питань захисту прав споживачів безпосередньо пов'язано з підвищенням рівня фінансової інклюзивності в Україні. По-друге, варто підвищувати рівень фінансової освіти і фінансової грамотності населення.

Динаміка окремих показників фінансової інклюзії, % населення віком від 15 років

Показник	Світ			Країни ОЕСР			Україна		
	2011	2014	2017	2011	2014	2017	2011	2014	2017
Наявність рахунку у фінансових установах	50,6	61,2	67,1	89,9	94,0	94,7	41,3	52,7	62,9
Наявність дебетової карти	30,7	40,6	47,7	61,9	79,7	84,2	33,6	39,7	49,4
Наявність кредитної карти	14,9	17,8	18,4	50,8	52,	56,7	19,3	27,5	26,7
Наявність заощаджень у фінансових установах	22,4	27,3	26,7	45,2	51,5	56,5	5,4	7,8	12,9
Позичали у фінансових установ або використовували кредитну картку	14,9	22,3	22,5	50,8	53,5	56,8	19,3	21,7	21,7
Позичали в родичів або друзів	23,0	26,5	25,8	11,9	14,9	12,7	37,3	22,0	30,8
Сплачували комунальні платежі, використовуючи рахунок у фінансовій установі	-	17,0	21,7	-	61,1	62,4	-	5,6	19,7
Сплачували комунальні платежі виключно готівкою	-	41,5	29,6	-	11,6	8,9	-	65,8	52,6

Побудовано автором за [14].

О. В. Акімова [2] наголошує на необхідності формування в Україні моделі інклюзивної фінансової поведінки як фізичних, так і юридичних осіб, що передбачає підвищення вимог до рівня ризику діяльності фінансово-кредитних установ в усіх секторах фінансового ринку з метою підвищення довіри до них.

На думку С. В. Науменкової [4], для підвищення ефективності акумулювання коштів фінансовою системою та забезпечення доступу населення до фінансових послуг доцільно запровадити такі заходи:

- розробити перелік завдань для організації обстеження фінансової інклюзивності та оцінювання територіальної і технологічної доступності населення України до базових фінансових послуг;

- визначити наявність цінних і нецінних бар'єрів фінансовим послугам та граничну вартість фінансових послуг, середній розмір платежу за фінансові послуги, які надаються через банківських і платіжних агентів;

- оптимізувати інфраструктуру ринку фінансових послуг, у т. ч. структуру пунктів обслуговування споживачів фінансових послуг та електронних пунктів самообслуговування (платіжних терміналів);

- посилити контроль за посередниками, які використовують механізми дистанційного надання фінансових послуг (мобільний та Інтернет-банкінг), особливо за умов створення мережевих структур із надання фінансових послуг (мережевий маркетинг);

- розробити рекомендації щодо оптимізації суб'єктного складу постачальників фінансових послуг на різних сегментах фінансового ринку, які потребують підвищеної уваги до технологічної, операційної та комунікаційної інтеграції, виключаючи можливість регуляторного арбітражу.

На нашу думку, одним із перспективних напрямів сприяння фінансовій інклюзивності в Україні є розвиток фінансових технологій. Зауважимо, що Інтернет, як інформаційно-транспортна технологія, уже забезпечив доступність фінансових послуг для більшої кількості клієнтів, усунувши географічні та часові бар'єри. Однак необхідним кроком підвищення рівня фінансової інклюзивності в Україні є також заходи щодо підвищення інформаційної грамотності населення і розвитку онлайн-платформ, адже результати аналізу вказують, що показники фінансової інклюзії на основі застосування цифрових технологій в Україні є нижчими, ніж у розвинених країнах ОЕСР (табл. 2).

Таблиця 2

Показники фінансової інклюзії на основі застосування цифрових технологій у 2017 році, % населення віком від 15 років

Показник	Світ	Країни ОЕСР	Україна
Використовувався мобільний телефон або Інтернет для доступу до рахунку фінансової установи за попередній рік	22,8	53,5	18,1
Використовувався Інтернет для оплати рахунків у попередньому році	22,2	53,7	22,9
Зроблено або отримано цифрові платежі за попередній рік	52,3	92,1	60,7

Побудовано автором за [14].

Фінансова інклюзивність на основі цифрових технологій має низку переваг. Цифрова фінансова інтеграція дає можливість банкам знижувати витрати, скорочуючи лінії черг у банківських залах, зменшуючи паперову документацію та зменшуючи витрати на утримання філій банку. За цифрової фінансової інклюзивності велика кількість вкладників може легко

змінювати банки протягом декількох хвилин, змушуючи банківські установи надавати якісніші послуги, щоб не ризикувати втратити вкладників конкуруючим банкам. Для регуляторів фінансової та валютної системи цифрове фінансове включення також допомагає зменшити кількість фізичних готівкових грошей в обігу та сприяє зниженню високих рівнів інфляції у

країнах, що розвиваються. Цифрове фінансове включення може поліпшити добробут фізичних та юридичних осіб, які мають надійну цифрову платформу для доступу до коштів на своїх банківських рахунках для здійснення фінансових операцій. Очікувані переваги цифрового фінансового включення можуть бути повністю реалізовані, якщо вартість отримання цифрової трансакційної платформи для малозабезпечених людей є незначною або низькою, коли цифрова операційна платформа стосується мобільних телефонів, персональних комп'ютерів і пов'язаних пристроїв.

Важливу роль у підвищенні рівня фінансової інклюзивності на основі цифрових технологій відіграють Fintech-компанії, що мають низку переваг:

1) Fintech-провайдери можуть забезпечити оперативні фінансові послуги безперервним процесом, що полегшує людям із низьким рівнем доходу щоденне управління своїми фінансовими зобов'язаннями;

2) Fintech-компанії стикаються із меншим регулюванням, ніж банки, що дає їм змогу зосередити увагу на вдосконаленні своїх фінансових технологій та ефективності посередництва (зокрема, на основі зниження вартості послуг, де це можливо, для кращого обслуговування клієнтів);

3) Fintech-компанії можуть співпрацювати з традиційними кредитними установами, які можуть допомогти їм зменшити операційні витрати і поліпшити якість їхньої посередницької діяльності. Співпраця з традиційними кредитно-фінансовими установами може допомогти постачальникам Fintech стати стабільними з часом, а фінансові технології постачальників Fintech можуть принести користь традиційним кредитним установам, з якими вони співпрацюють, зокрема, у процесі вдосконалення свого онлайн-кредитування;

4) деякі провайдери Fintech мають кращі можливості надавати швидкі кредити або кредити в невеликих кількостях особам із низькими доходами в порівнянні з банками та іншими кредитними установами. Будь-який запит на подібне фінансування у традиційному банку або кредитній установі повинен пройти процес оцінки кредитного ризику, який може бути надто тривалим для осіб, які потребують миттєві кредити. Це робить деяких провайдерів Fintech більш вигідними для надання термінових грошових коштів у невеликих кількостях з вищими процентними ставками для осіб із середніми і низькими доходами;

5) існує потенціал для забезпечення зручності технології надання фінансових послуг для провайдерів Fintech, які працюють через Інтернет-платформи. Вони можуть електронними засобами забезпечити більшу зручність для користувачів, надаючи доступ до таких послуг і надаючи їм доступ завжди в будь-якому місці, де користувач або споживач можуть отримати доступ до Інтернету. Це дозволяє провайдерам Fintech допомогти клієнтам уникати потреби відвідувати банківський зал для здійснення фінансових операцій.

У цьому аспекті для сприяння фінансовій інклюзивності в Україні Проект USAID «Трансформація фінансового сектору» Національний банк України (НБУ) і Незалежна асоціація банків України (НАБУ) оголосили конкурс «ФінТехВиклику» (#GOFinTechUA). Мета «ФінТехВиклику» – відібрати до п'яти найкращих пропозицій із розробки інноваційних ФінТех-рішень, які б поглиблювали знання громадян України про фінансові послуги, а також розширювали доступ до фінансових послуг, збільшували обсяг користування та підвищували якість фінансових послуг у всій країні. Загальний призовий фонд цього конкурсу становить 1,5 млн гривень.

Висновки. Стратегія сприяння фінансовій інклюзивності в Україні має ґрунтуватися на поліпшенні якості фінансових послуг для споживачів, які вже мають до них доступ, і розширення надання базових фінансових послуг тій частині населення, яка не має доступу до неї взагалі. У цьому аспекті ефективним інструментом підвищення рівня фінансової інклюзивності є застосування фінансових технологій, тому напрямом подальших досліджень слід вважати дослідження проблем упровадження фінансових технологій в Україні та перспектив їх використання.

Список використаних джерел

1. Вітка Ю. Портрет українського споживача фінансових послуг. Режим доступу: <http://www.gofintechua.info/publications>
2. Акімова О. В. Фінансова інклюзія та інші передумови розвитку фінансового моніторингу в Україні. Молодий вчений: науковий журнал. Херсон: ТОВ Видавничий дім «Гельветика», 2015. Вип. 12 (27). С. 198–204.
3. Мазаракі А. А., Волосович С. В. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2016. № 1. С. 5–23.
4. Науменкова С. В. Фінансова інклюзивність: економічний зміст та підходи до вимірювання. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 4. С. 363–371.
5. Науменкова С. В. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні. Вісник Національного банку України. 2014. С. 31–37.
6. Павлюк Т. І. Фінансова інклюзивність як характеристика рівня охоплення населення базовими фінансовими послугами. Науковий диспут: питання економіки і фінансів: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, Будапешт, Відень, 2015. 71 с.
7. Пахненко О. М. Аналіз підходів до оцінювання рівня фінансової інклюзивності. Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2017 р., м. Суми). Суми: Сумський державний університет, 2017. С. 170–174.
8. Financial Inclusion. Available at: www.worldbank.org
9. Center for Financial Inclusion. Available at: <http://www.centerforfinancialinclusion.org>

10. Camara N., Pena X., Tuesta D. Factors that Matter for Financial Inclusion: Evidence from Peru. Working Papers 1409, BBVA Bank, Economic Research Department. 2014.
11. Llanto Gilberto M., Rosellon Maureen Ane D. What Determines Financial Inclusion in the Philippines? Evidence from a National Baseline Survey. Discussion Papers DP 2017-38, Philippine Institute for Development Studies. 2017.
12. Martinez C. H., Hidalgo X. P., Tuesta D. Demand factors that influence financial inclusion in Mexico: analysis of the barriers based on the ENIF survey. BBVA Working Paper 13/37. 2013.
13. Стабілізація банківської системи шляхом підвищення довіри до банків та забезпечення прозорості діяльності НБУ. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/dovira_do_bankiv-8d9b8.pdf
14. Financial Inclusion Data. Global Findex. Available at: <http://globalfindex.worldbank.org>
15. Дудинець Л. А., Верней О. Є. Захист прав споживачів на ринку фінансових послуг. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 16. С. 688–692.
6. Pavliuk, T. I. (2015). Finansova inkluzivnist yak kharakterystyka rivnia okhopennia naseleння bazovymy finansovymy posluhamy [Financial inclusiveness as a characteristic of the level of population coverage by basic financial services]. *Naukovyi dysput: pytannia ekonomiky i finansiv – Scientific Dispute: Issues of Economics and Finance* [in Ukrainian].
7. Pakhnenko, O. M. (2017). Analiz pidkhodiv do otsiniuvannya rivnia finansovoi inkluzivnosti [Analysis of approaches to the assessment of the level of financial inclusiveness]. *Problemy i perspektyvy rozvytku finansovokredytnoi systemy Ukrainy – Problems and prospects of the development of the financial and credit system of Ukraine: a collection of materials of the 2nd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference*, (pp. 170–174). Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].
8. Worldbank (2018). Financial Inclusion. Retrieved from www.worldbank.org
9. Center for Financial Inclusion (2018). Financial Inclusion. Retrieved from <http://www.centerforfinancialinclusion.org>

References

1. Vitka, Yu. (2018). *Portret ukrainskoho spozhyvacha finansovykh posluh [Portrait of the Ukrainian consumer of financial services]*. Retrieved from <http://www.gofintechua.info/publications/> [in Ukrainian].
2. Akimova, O. V. (2015). Finansova inkluziia ta inshi peredumovy rozvytku finansovoho monitorynhu v Ukraini [financial inclusion and other prerequisites for the development of financial monitoring in Ukraine]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 12 (27), 198–204 [in Ukrainian].
3. Mazaraki, A. A., & Volosovych, S. V. (2016). Dominanty instytutsiinoi modernizatsii finansovoi systemy Ukrainy [The dominates of institutional modernization of the financial system of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu – Bulletin of the Kiev National Trade and Economic University*, 1, 5–23 [in Ukrainian].
4. Naumenkova, S. V. (2015). Finansova inkluzivnist: ekonomichniy zmist ta pidkhody do vymiriuvannya [Financial inclusion: economic content and approaches to measurement]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economics*, 4, 363–371 [in Ukrainian].
5. Naumenkova, S. V. (2014). Finansova inkluzivnist ta problemy zabezpechennia dostupu naseleння do bazovykh finansovykh posluh v Ukraini [Financial inclusiveness and problems of ensuring access of the population to basic financial services in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 11, 31–37 [in Ukrainian].
10. Camara, Noelia, Pena, Ximena, & Tuesta, David (2014). Factors that Matter for Financial Inclusion: Evidence from Peru. Working Papers 1409, BBVA Bank, Economic Research Department.
11. Llanto, Gilberto M., & Rosellon, Maureen Ane D. (2017). What Determines Financial Inclusion in the Philippines? Evidence from a National Baseline Survey. Discussion Papers DP 2017-38, Philippine Institute for Development Studies.
12. Martinez, C. H., Hidalgo, X. P., & Tuesta, D. (2013). Demand factors that influence financial inclusion in Mexico: analysis of the barriers based on the ENIF survey. BBVA Working Paper 13/37.
13. The National Institute for Strategic Studies (2015). *Stabilizatsiia bankivskoi systemy shliakhom pidvyshchennia dovery do bankiv ta zabezpechennia prozorosti diialnosti NBU [Stabilization of the banking system by the increase trust to banks and providing transparency of the NBU activities]*. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/dovira_do_bankiv-8d9b8.pdf [in Ukrainian].
14. Worldbank (2018). Financial Inclusion Data / Global Findex. Retrieved from <http://globalfindex.worldbank.org>
15. Dudynets, L. A., & Vernei, O. Ie. (2017). Zakhyst prav spozhyvachiv na rynku finansovykh posluh [Protection of consumer rights in the financial services market]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*, 16, 688–692 [in Ukrainian].

Надійшло 10.04.2018.